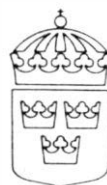

Motion till riksdagen

1986/87:L401

Allan Ekström (m)

Äktenskapsbalken m. m.

Mot.
1986/87
L401–403

Bodelning och arvsrätt

Enligt 10 kap. 4 § förslaget till äktenskapsbalk kan makarna komma överens om att *enskild* egendom vid bodelning skall betraktas utgöra giftorättsgods.

Denna möjlighet att genom överenskommelse omvandla enskild egendom till giftorättsgods skall – jämlikt 9 kap. 5 § – gälla även vid bodelning med anledning av makes *död*. "Om den ena maken har avlidit, inträder hans eller hennes arvingar och universella testamentstagare i den dödes ställe. Det är då med dem som den efterlevande maken skall göra bodelningen"; s. 148. "Om den ena maken är död, har dennes (!) arvingar och universella testamentstagare samma rätt att göra en sådan överenskommelse med den andra maken"; s. 65.

Hur skall då sådan bodelningsförrättning gå till rent faktiskt med hänsyn till den i ärvdabalken intagna (nya) ståndpunkten att den dödes arvinge är den efterlevande maken? Skall den efterlevande maken (änkan) förrätta bodelning med *sig själv* i hennes samtidiga roll av arvinge? Och skall hon därvid kunna tillgodogöra sig hälften av mannens enskilda egendom genom att vid bodelningsavtal med sig själv omvandla denna till giftorättsgods?

Antag att makarnas egendomsförhållanden vid mannens död utgör

	Mannen	Hustrun
Giftorättsgods	200 000 kr.	100 000 kr.
Enskild egendom	300 000 kr.	

I dag medför en bodelningsförrättning att det sammanlagda giftorättsgodset delas lika, med påföljd att änkan erhåller 150 000 kr. Även enligt lagförslaget kommer änkan med stöd av huvudregeln för bodelning (11:3) att erhålla 150 000 kr. Den till stöd för efterlevande make tillkomna bestämmelsen om skevdelning, innebärande att änkan har rätt att vid bodelningen behålla hela sitt giftorättsgods (12:2), saknar utrymme här redan av den anledningen att änkan efterlämnar mindre giftorättsgods än mannen. Frågan är huruvida hon – med stöd av 10 kap. 4 § i förening med 9 kap. 5 § eller alternativt 12 kap. 3 § – skall kunna omvandla mannens enskilda egendom till giftorättsgods och därigenom *öka* underlaget för bodelningsegendomen med 300 000 kr. I så fall skulle hon inalles genom bodelning – och ej till någon del genom arv – erhålla 300 000 kr.

De återgivna citaten ur propositionen kan icke tolkas på annat sätt än att

det materiella resultatet av bodelningsreglerna icke rubbas av anledningen till själva bodelningen: dödsfall eller skilsmässa.

Mot. 1986/87
L401

Det kan visserligen invändas att det vore helt orimligt och rent av stötande att införa en ordning, enligt vilken en person kan sluta avtal med sig själv och därigenom egenmäktigt ändra den rättsliga karaktären av den dödes egendom. Även om all egendom ändå skall tillfalla den efterlevande (änkan), är det nämligen av betydelse på vilket rättsligt sätt hon erhåller egendomen, dvs. om hon erhåller den genom bodelning eller genom arv. Dels har hon frihet att förfoga över den genom bodelning bekomna egendomen genom testamente; 3 kap. 2 § första stycket ärvdabalken. Dels förändras proportionerna mellan dessa båda egendoms­slag, vilket inverkar på storleken av efterarvningarnas andel i ankans kvarlåtenskap en gång i framtiden; 3 kap. 2 § sista stycket ärvdabalken.

Förutom att propositionen inte tar ställning emot den angivna tolkningen – nämligen att den efterlevande äger rätt att ingå bodelningsavtal med sig själv – talar en omständighet otvetydigt till förmån för en sådan tolkning. Departements­chefen uttalar nämligen på s. 388 – samtidigt som han avvisar tanken på att barnen här är behöriga att delta i ett bodelningsavtal – att den efterlevande har rätt att hos domstol begära förordnande av *bodelningsförrättare*. Uppgiften för denne förrättningsman måste vara att upprätta en bodelning i dödsboet, där endast änkan är delägare i sin dubbla egenskap av efterlevande make och arvinge. Skulle änkan godkänna ett avtal som går henne emot? Självfallet icke. I sammanhanget må påpekas att utseende av sådan bodelnings­förrättare enligt 17 kap. 1 § äktenskapsbalken är vilkorat av att makarna är osams!

Som framgår är den föreslagna ordningen icke särskilt väl övertänkt ens från förslagets egna utgångspunkter.

Det enklaste sättet att lösa den föreliggande – oeffterrättsliga – situationen är att åstadkomma den eftersträfvade förbättringen av den efterlevandes ställning inom ramen för gällande, *hävdivunna* ordning. Rent tekniskt uppnås därmed den fördelen att *bröstarvinge* behåller karaktären av *såväl* arvinge – i stället för att enligt förslaget nedsjunka till efterarvinge – *som* dödsbo­delägare; det måste för menige man te sig obegripligt att barnen icke längre är arvingar efter sin fader, om denne dör först av föräldrarna. Ankans motpart vid bodelningsavtalet blir då utan vidare barnen. Och de besvärande olägenheterna försvinner.

Förslag av denna innebörd har jag för övrigt framlagt i motion L102.

Avtal mellan makar

Som jag påtalat i motion L102 inskränker propositionen avtalsfriheten mellan makarna genom att fränkänna avtal om *enskild* egendom rättsverkan i centrala hänseenden.

I motionen pekade jag på bestämmelserna om övertaganderätt och rådhetsinskränkningar avseende gemensam bostad och gemensamt bohag (7:5 och 11:8).

En annan regel som på sitt sätt utgör ett ännu större ingrepp i avtalsfriheten och i den rätts­grundsats som uttalar att avtal skall hållas (*pacta sunt*

servanda) avser möjligheterna att jämka ett äktenskapsförord (12:3). I propositionen sägs att jämningsregeln är utformad efter mönster av 36 § avtalslagen. Regeln inbjuder emellertid till osäkerhet och godtycke med hänsyn till uttalanden på s. 194, enligt vilka syftet ytterst är att "skydda den ekonomiskt svagare maken från att stå helt eller nästan helt lottlös efter en bodelning". Medan 36 § avtalslagen är avsedd att tillämpas endast vid mera extrema situationer, kommer den nu klandrade regeln att kunna åberopas vid varje fall av påtaglig snedfördelning av den samlade egendomen. I så fall upphävs emellertid verkan av enskild egendom.

De påtalade konsekvenserna är oantagbara. De ekonomiska rättsverkningarna av ett avtal måste även i ett äktenskap präglas av förutsebarhet och beständighet. Lagstiftaren saknar – i vart fall i dag – skäl att hindra makar från att, i enlighet med principen om avtalsfrihet för självständiga individer, komma överens om fullständig egendomsskillnad i äktenskapet. Bestämmelsen bör därför utgå ur lagförslaget.

Testamente

Enligt 3 kap. 1 § andra stycket förslaget till lag om ändring i ärvdabalken skall testamente efter den avlidne icke få inkräkta på den egendom som den efterlevande erhåller med stöd av basbeloppsregeln.

Det hävdvunna sättet att åstadkomma ändring av testaments innehåll är att väcka klandertalan vid domstol inom viss tid, vid äventyr att testamentet blir gällande enligt sin ordalydelse.¹ För utfående av laglott gäller dock en delvis annorlunda ordning. Testamentet är följaktligen icke ogiltigt i sig (nullitet). I den föreslagna bestämmelsen stadgas att testamente i den mån det inkräktar på basbeloppsegendomen skall vara "utan verkan". Ordalagen talar sålunda för att testamentet skall anses ogiltigt i sig (nullitet). Vore detta avsikten, införs härmed en ny rättsregel, som står i strid med ärvdabalkens testamentsbestämmelser och invanda rättsbegrepp, och detta utan att frågan ens berörts i motiven med en enda rad. Lagrådet torde för sin del ha förbisett bestämmelsens innebörd.

Förslaget kan självfallet ej godtas utan att ha blivit föremål för rättsliga överväganden och jämförelser med rättsordningen i övrigt.

¹ 14 kap. 5 § ärvdabalken: Vill arvinge göra gällande att testamente är ogiltigt enligt 13 kap. skall han därom väcka klandertalan inom sex månader efter det han erhöi del av testamentet såsom i 4 § är stadgat. Försittes denna tid, är rätt till talan förlorad.

Hemställan

Mot. 1986/87

L401

Med hänvisning till det anförda och till komplettering av yrkandena i motion L102 hemställer jag

1. att riksdagen avslår 12 kap. 3 § förslaget till lag om äktenskapsbalk,
2. att riksdagen inskränker 10 kap. 4 § förslaget till äktenskapsbalk till att avse bodelning med anledning av skilsmässa,
3. att riksdagen avslår 3 kap. 1 § andra stycket sista meningen förslaget till lag om ändring i ärvdabalken.

Stockholm den 12 januari 1987

Allan Ekström